

Az első olvasói ízléskutatás Magyarországon

A *Könyvtáros* 1962-es évfolyamának 4. számában már megjelent egy közlemény egy régi újságcikk nyomán a nagy budapesti könyvtárak száz év előtti olvasószolgálatáról.

Pest város statisztikai évkönyvében — amely éppen a főváros egyesítésének évében, 1873-ban jelent meg — az „*egyveleg*” rovatban a három nagy nyilvános könyvtár: a Széchényi, az Akadémiai és az Egyetemi Könyvtár 1871. évben olvasott könyveiről található részletes, statisztikával alátámasztott ismertetés. Ez az értékes statisztika — hasonló részletességű hosszú évek után sem jelent meg — általában elkerülte a kultúrtörténeti kutatók figyelmét.

A statisztikai évkönyvet *Kőrösi József* állította össze, aki 1869-ben, 25 éves korában kapott megbízást Pest város statisztikai hivatalának vezetésére. A rendkívüli munkabírási és széles látókörű fiatalember rövidesen a statisztikai tudomány nemzetközileg elismert szaktekintélye lett. Már Pest város statisztikai hivatalának megszervezésekor, tekintettel a közeledő egyesítésre, javaslatára a hivatal működését Budára is kiterjesztették.

A könyvtári felvétel módjáról és céljáról *Kőrösi* így ír:

„*Megtudni azt, vajon milyen könyveket forgatnak leginkább és felösmerni ilyen módon vajon milyen irányban halad a kor szelleme, igen érdekes dolog, de olyanannyira fáradságos munka, hogy a statisztikai hivatal erre szűk munkarendje mellett évről évre nem vállalkozhatik.*” (Adataink szerint induláskor a hivatalban három állást szerveztek.)

De a könyvtárak sem rendelkeztek nagy személyzettel. 1871-es adatok szerint pl. a Széchényi Könyvtárban öt tisztviselő: 1 könyvtárőr, 2 őrségéd és 2 írnök dolgozott. Így még arra sem vállalkoztak, hogy a kérélapokra rávezzék, milyen szakba tartozik a kérdéses könyv. A statisztikai dolgozóknak kellett a három könyvtárban az év folyamán használt csaknem 46 000 könyv kérélapján a nehezen olvasható szerzőt és címet kibetűzni és beosztani a megfelelő szakba. Nem dolgoztak a leg-racionálisabban. Tíz fő- és 55 alosztást alkalmaztak. „*Ezen beosztást a felállított 55 szakaszba egyszerre nem lehet eszközölni*” — írta *Kőrösi* — „*hanem az első általánosabb osztás nagyobb szakaszok szerint történt, és minden egyes szakasz alosztályaira később bontatott fel — minek következtében 90 000 esetben kellett a szerző nevét és a könyv címét megtekinteni és megbírálni.*”

Az évkönyv a statisztikai megoszlást két oldalon közli. Mi csak az összesítést akarjuk itt ismertetni.

Eszerint 1871-ben az Egyetemi Könyvtár 21 165, a Múzeumi 13 710, az Akadémiai 11 100 művet adott ki elolvasásra, ez összesen 45 975 mű.

Az egyes szakok szerinti megoszlás így festett:

A) Hittudományok	56
B) Társadalmi (állam- és jog) tudományok	8 484
C) Bölcsészet és neveléstan	1 672
D) Történelem és segédtudományai	6 514
E) Nyelvészet és filológia	1 776
F) Mathézis	1 547
G) Szépirodalom, esztétika, művészet	11 684
H) Természettudományok, orvos és gyógyszerészeti tudományok	7 063
I) Földrajz, etnográfia, utazás	2 469
K) Vegyes munkák	4 710

Az egyes szakokhoz *Kőrösi* megjegyzéseket fűz. Például, hogy a szépirodalom az olvasott művek 25,2%-át teszi ki. Ebből a görög és a latin nyelvű művek 1260 kötettel (több mint 10%) szerepelnek. A használt köteteknek több mint a fele hazai szépirodalom, ebből 2110 a szépirodalmi folyóiratokra esik. Irodalomtörténet 1427 kötet. Igen kevés a használt esztétikai és művészeti könyv, de nincs sok belőlük a könyvtárakban. Regényekkel a könyvtárak csak igen ritkán szolgálnak. Így a legkeresettebb, legsűrűbben olvasott szerzőknek:

Shakespeare-nek	459,
Petőfinek	268,
Eötvösnek	234,
Goethenek	24,
Schillernek	7,
Vörösmartynak	257,
Toldynak	207,
Aranynak	188,
Kisfaludynak	163,
Lessingnek	119

kötetét használták.

Továbbá: Kölcsey, Szigligeti, Katona, Victor Hugo, Lamartine, Herder, Börne, Jean Paul és Molière. (Keresztneveket az évkönyv nem tüntet fel, Kisfaludy esetében sem.) Nem közöltük fentebb a kevésbé ismert, de a kimutatásban szereplő neveket, ilyenek Kurz és Julian Schmidt irodalomtörténeti művei, de Weber nevének említésekor a műre is történik utalás, a Demokritosra. Carl Julius Webernek, a francia felvilágosodás hatása alatt álló német írónak ez a munkája akkor jelent meg új kiadásban. Humoros, szatirikus filozófiai jellegű írásokat tartalmazó műve — hogy modern kifejezéssel éljünk — „bestseller”-ré vált, nem utolsósorban azért, mert a testi szerelem jelenségeit — ebben a korban szokatlan módon — bátran és nyíltan tárgyalta.

Ami szembetűnő — alig találtunk a névsorban olyan író, akinek műveit egy negyed századdal korábban is nem olvashatták volna.

A szépirodalom után a legolvasottabb szak a társadalomtudomány (18,4%), mégpedig elsősorban a jogi szakirodalom. A harmadik a sorrendben a természettudomány-orvosi szak. Az olvasott művek fele itt orvosi mű, a fizika pedig háromszor annyira olvasott, mint a kémia. *Kőrösi* rosszállóan állapítja meg, hogy kevésbé használják az orvosi folyóiratokat. (Talán mert az orvosok előfizettek rájuk?) A vegyes rovatba a hazai politikai lapokat, külföldi tudományos folyóiratokat, vegyes tartalmú folyóiratokat és az enciklopédiákat sorolta a statisztikus.

A tudományos művek legolvasottabb szerzői között már sokkal több az elfelejtett név, mint a szépirodalomban. Ilyenek elsősorban azoknak az összefoglaló műveknek szerzői, amelyeket diákok használhattak egyetemi vizsgára készülve. De nézzük a ma is ismert neveket, először a magyarokat:

Horváth Mihály történelmi munkáit 857 olvasó használta, Eötvös József nevével a szépirodalomnál is találkozunk, de „A 19. század uralkodó eszméi”-t az év folyamán 191 olvasó kérte. Széchenyi műveit 55-en olvasták. A továbbiakban még Jedlik, Szily, Hunfalvy, Fényes [Elek] nevével találkozunk. Az idegen szerzők közül szerepel a felsorolásban Macaulay, Gibbon, Schopenhauer, Kant, Hegel, Montesquieu, Tocqueville, Stuart Mill, A. Smith, Ricardo, Liebig, Humboldt, Darwin. A népszerűségi sorrend nem egészen azonos a mai megbecsüléssel. A filozófia esetében azt látjuk, hogy *a tanítványok olvasottabbak, mint a mester.*

Meglepő, hogy Kossuth, de még Deák nevét sem látjuk. Azt sem értjük, miért nem szerepel a népszerű szerzők között Gyulai Pál. De nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. Hiszen nem tudjuk, hogyan alakult az olvasottság az előző, vagy a következő években. Milyen könyveket vásároltak, vagy kölcsönöztek a magánkönyvtárakból. Nincs adat az olvasók foglalkozási- vagy korösszetételére.

Kőrösi ismétlést ígért öt vagy tíz év múlva. Kiváncsi lett volna a bekövetkező változásra. Sajnos erre már nem került sor. Talán azért, mert a statisztikusok figyelme akkor már a főváros két nagy problémájára irányult: a lakásviszonyokra és ezzel összefüggésben a halandóságra. Budapest ezek tekintetében a többi várossal összehasonlítva a legrosszabb helyen állott.

A könyvtári felmérés — így elszigetelve — hiányos képet ad. Mégis bepillantást enged a korszak szellemi életébe.

Nyilas Márta

HŰSÉG A NÉPHEZ, HŰSÉG A PÁRTHOZ címmel a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár ajánló bibliográfiát állított össze a KISZ megalkodulásának 15. évfordulójára. A jegyzékben összegyűjtötték az ifjúnokás-mozgalom történetét feltáró visszaemlékezéseket, valamint a különféle ifjúságpolitikai dokumentumokat és a KISZ szervezetére vonatkozó állásfoglalásokat. Külön fejezetet kapott a megye ifjúnokás mozgalmának irodalma.